Modern Öncesi Dönemde Faizsiz Finansman Modelleri

Editörler
Necmettin Kızılkaya
Okan Kadir Yılmaz

iktisat
yayınları

İktisat Yayınları - 120
İslami Finans ve Sigorta -15

Editörler: Necmettin Kızılkaya, Okan Kadir Yılmaz
Modern Öncesi Dönemde Faizsiz Finansman Modelleri

Genel Yayın Yönetmeni: Hüseyin Türkan
Baş Editör: Necmettin Kızılkaya
Kapak: M. Ediz Altındiş
Tasarım: iyicalismalar.tr

Baskı: Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım
Yenibosna Merkez mah. Cemal Ulusoy cad. No: 43
Bahçelievler/İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika no: 40675)

1. Baskı: İstanbul, Eylül 2026
ISBN: 978-625-7015-40-0

İletişim
Sultantepe mah., Cumhuriyet cad., No: 39/1, 34674 Üsküdar/İstanbul
iktisatyayinlari.com
editor@iktisatyayinlari.com
Sertifika no: 53575

©İktisat Yayınları, 2026.
Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları, Nokta Yayın Grubu'na ait bir markadır.
Nokta Yayın Grubu, İlke İlim Kültür Eğitim Vakfı İktisadi İşletmesi'ne aittir.

Modern Öncesi Dönemde Faizsiz Finansman Modelleri

Editörler
Necmettin Kızılkaya
Okan Kadir Yılmaz

iktisat
yayınları

İktisat ve Hukuk Dizisi Hakkında

İslam iktisadı ve finansı alanı iktisat biliminin inceleme alanı olduğu kadar hukuk disiplinini de yakından ilgilendirmektedir. Gerçekleştirilecek işlemlerin ve kurulacak sözleşmelerin hukuk kurallarına uygunluğu hem dünyevi hem de uhrevi hükümler açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda İktisat Yayınları çatısı altında oluşturulan bu seride İslam iktisadı ve finansı alanının hukuk perspektifinden incelenmesi hedeflenmektedir. Seri kapsamında bankacılık, sigortacılık ve diğer banka dışı finans sektörü ile sermaye piyasaları kapsamında gerçekleştirilen çağdaş işlemleri Türk hukuku veya İslam hukuku açısından ele alan çalışmalara yer verilecektir. Ayrıca İslam tarihinin muhtelif dönemlerinde farklı bölgelerde hayata geçirilmiş olan iktisadi uygulamaları hukuk perspektifinden inceleyen telif ve tercüme eserler de seriye dahil edilecektir.

Necmettin Kızılkaya, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2001'de mezun olduktan sonra aynı üniversitede İslam Hukuku Anabilim Dalında yüksek lisans derecesi aldı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde İslam hukuku alanında hazırladığı teziyle 2011'de doktorasını tamamladı. Kızılkaya'nın çalışmaları daha çok İslam hukuku ve ekonomisi alanlarında yoğunlaşmaktadır. İslam hukuk tarihi, modernleşme ve fıkıh, hukuk ve ahlak, İslam dünyasında 19-20. Yüzyıllarda iktisadi ve hukuki dönüşümler ve İslam hukuk literatürü ilgilendiği konular arasındadır. İslam hukuku ve ekonomisi alanında çeşitli dillerde yayımlanmış birçok kitap ve makale çalışması bulunan Kızılkaya, halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Hukuku Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Okan Kadir Yılmaz, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (2015) mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda "İlk Tedvin Döneminde Hanefî Mezhebi Literatürünün Kayıp Eserleri" başlıklı teziyle yüksek lisansını (2017), İstanbul Üniversitesi'nde "Orta Asya Hanefî Fetva Literatürünün Gelişimi ve İcâre-i Tavîle" başlıklı teziyle doktorasını (2023) tamamladı. Uzun yıllar Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezinde (İSAM) araştırmacı olarak görev yaptı. Halen Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Akit teorisi, fıkıh usulü, İslam hukuk tarihi ve Orta Asya Hanefî fetva geleneği üzerine yayınlar yapan Yılmaz, bu alanlardaki çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Süleyman Kaya, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (1998) mezun oldu. Aynı fakültenin İslam Hukuku Anabilim Dalında yüksek lisans (2000) ve doktora (2007) eğitimlerini tamamladı. Yine aynı üniversitenin İktisat Tarihi Anabilim Dalında ikinci yüksek lisansını tamamladı (2003). Ekim 2015'te doçent, Şubat 2021'de profesör oldu. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı başkanlığının yanı sıra aynı üniversitenin Sosyal Bilim Enstitüsü İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı başkanlığını yürütmektedir. İslam İktisadı, Osmanlı Hukuku ve Osmanlı İktisat Tarihi alanlarında yayınlar yapan Kaya, çalışmalarını özellikle Vakıf Hukuku alanında yoğunlaştırmıştır.

Birnur Deniz, 2014 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2017 yılında aynı üniversitede, Osmanlı öncesi Orta Asya Hanefi fıkhında îne akdi üzerine hazırladığı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2021-2022 yıllarında Columbia Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. İstanbul Üniversitesi İslam Hukuku Anabilim Dalında, Osmanlı klasik hukukunda ribh-i şer>î üzerine hazırladığı doktora tezini 2024 yılında Prof. Dr. Murteza Bedir danışmanlığında tamamladı. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapan Deniz, İslam hukukunun işleyişi, fıkıh-fetva ilişkisi, Osmanlı Hanefi hukuku gibi alanlarda çalışmalarını sürdürmektedir.

Salih Korkmaz, 1990 yılında Ürgüp'te doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Aksaray'da tamamladı. Lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde adlı (2006-2010). İstanbul Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programından 2014 yılında "Trabzon 1816 Numaralı Şer'iye Sicili ve Hukuki Değerlendirmesi" isimli tezi savunarak mezun oldu. Marmara Üniversitesi Kamu Hukuku doktora programından 2021 yılında "Eski Hukukumuzda Muamele-i Şer'iyye" isimli tezi savunarak mezun oldu. 2010-2013 yılları arasında Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2013-2022 yılları arasında Süleyman Demirel Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu'nda Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 2017 yılında Ürdün Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. 2022 yılından beri Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Arapça ve İngilizce bilen yazar evli ve iki çocuk babasıdır.

Eser Aksu, 1991 yılında Bitlis'te doğdu. İlk ve orta öğreniminin ardından Bayrampaşa Kocatepe Camii Kur'an Kursu'nda hafızlık eğitimini tamamladı. 2011'de Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Ön Lisans Programı'nı, 2013 yılında da İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı'nı bitirdi. 2009-2013 yıllarında Bayrampaşa İLKSEÇ Vakfı bünyesinde klasik Arapça ve İslami İlimler eğitimini aldı. 2015 yılında Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne araştırma görevlisi olarak atandı. 2016'da Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda "Merginani'nin Hidaye Adlı Eserindeki Tercihleri ve Bu Tercihlerin Muhtasar Geleneğine Etkisi (Kitabu't-Tahare Örneği)" isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2024 yılında aynı üniversitede sunduğu "Bey'u'l-vefâ Akdi ve Mâverâünnehir Bölgesinde Gelişimi" başlıklı teziyle doktor unvanını aldı. Yazar, evli olup halen Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır.

Habibullah Habib, 2015'te Belh Üniversitesi Şeriat Fakültesi Fıkıh ve Kanun bölümünde "İslam ve Beşerî Hukuk Açısından Küçüğün Hakları" başlıklı bitirme tezi ile lisansını tamamladı. Akabinde Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Bilim dalında, Mayıs 2019'da "h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicilinin Tasnifi ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili" başlıklı teziyle yüksek lisansını ve Aralık 2023'te "Osmanlı Hukukunda Finans Temin Yöntemleri: XV-XVI. Asır Bursa Şer'iyye Sicilleri Örneği" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 2019'da M.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde Öğr. Gör. olarak göreve başladı ve halen aynı üniversitenin Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ülkeleri Hukuk Sistemleri Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır. Akademik çalışmalarını İslam Hukuk Tarihi, Osmanlı Hukuk ve İktisat Tarihi, Kadı Sicilleri alanlarında devam ettirmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır. İyi derecede Arapça, Farsça ve Özbekçe bilmektedir.

İçindekiler

Önsöz xiii

GİRİŞ

Katılım Finansta Özgünlük Sorunu ve Fıkhî Mirastan İstifade İmkanı
Necmettin Kızılkaya

Giriş 1
1. Hukukî Meşruiyetin Sosyal Sacayakları: Örf ve Zaruret 4
2. Fıkhî Tartışma Kültürü ve Özgün Sözleşmelerin Ortaya Çıkması 10
3. Tarihsel Tecrübenin Katılım Finansına Sunduğu İmkanlar 13
Kaynakça 16

BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI ÖNCESİ FİNANSMAN MODELLERİ

Osmanlı Öncesi Orta Asya Hanefi Fıkhında Îne Akdi 19
Birnur Deniz

Giriş 19
1. Îne Akdinin Hukûkî Mahiyeti 20
2. Daha Azına Geri Satış Yasağı 28
3. Hanefi Mezhebindeki Geri Satış Hukukuna Göre Revize Edilmiş Finansman Sağlama Yolları 37
Sonuç 43
Kaynakça 45

Sâmânîler Döneminde Kurgulanan Bir Faizsiz Finansman Modeli: İcâre-i Tavîle **49**
Okan Kadir Yılmaz

Giriş 49
1. İsimlendirme ve Kısa Tarihçe 51
2. Tanımı, İşleyişi ve Türleri 53
3. Fıkhî Tahlili 64
Sonuç 74
Kaynakça 76

Mâverâünnehir Bölgesinde Bir Finansman Yöntemi Olarak Bey'u'l-Vefâ Akdi **79**
Eser Aksu

Giriş 79
1. Bey'u'l-vefâ Kavramı 81
2. Bey'u'l-vefâ Akdinin Ortaya Çıkışı 84
3. Bey'u'l-vefâ Akdinin Mâverâünnehir Bölgesinde Gelişimi 94
4. Geri Alma Şartını Bağlayıcı Kabul Eden Görüşler 105
5. Bey'u'l-vefâ Akdinin Hukukî Sonuçları 112
Sonuç 116
Kaynakça 118

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ FİNANSMAN MODELLERİ

Osmanlı Toplumunda Bir Finansman Aracı Olarak İcâreteyn **125**

Süleyman Kaya

1. İcâreteynin Mahiyeti ve Meşruiyeti 125
2. Finansman Kaynağı Olarak İcâreteyen Akdi 133

Sonuç 140

Kaynakça 141

İslam-Osmanlı Hukukunda "Faiz- Hîle-i Şer'iyye-Muâmele-i Şer'iyye" ve Bunun Günümüz Faizsiz Finansına Bakan Yönleri **143**

Salih Korkmaz

Giriş 143

1. Muâmele-i Şer'iyyenin Hukukî Temeli: Hîle-i Şer'iyye Meselesi 145
2. Muâmele-i Şer'iyyenin Hükmü 152
3. Muâmele-i Şer'iyye Sayılmayan Haller 156
4. Muâmele-i Şer'iyyenin Osmanlı Devleti'nde Geniş Bir Tatbik Sahası Bulmasına Etki Eden Faktörlerin Tarihi Arka Planı 158
5. Muâmele-i Şer'iyyenin İçtimâi Hayattaki Rolü 164
6. Muâmele-i Şer'iyye İle Borç Alıp Veren Şahıs ve Müesseseler 173
7. Muâmele-i Şer'iyyeye Devletin Müdahalesi 175

Sonuç 179

Kaynakça 187

Osmanlı Toplumunda Finansman Yöntemi Olarak Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl Uygulamaları* **193**
Habibullah Habib 193

Giriş 193
1. Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl: Tanım ve Tarihçe 195
2. Sicillerde Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl ile İlgili Tespit Edilen Kayıtlar 198
3. Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâlin Osmanlı Toplumunda Uygulama Şekilleri 202
4. Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl Uygulamalarında Kredi Aracı Olarak Kullanılan Mallar 206
5. Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl Uygulamalarında Vefa/Tecil Süresi 209
6. Bey‘ bi’l-İstiğlâl Uygulamalarında Kâr Oranı ve Yaygınlık 211
7. Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl Uygulamalarında Teminat 214
8. Bir Finans Kurumu Olarak Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl Yöntemleriyle Finans Sağlayan Vakıflar 219
9. Bir Finans Kaynağı Olarak Bey‘ bi’l-Vefâ ve Bey‘ bi’l-İstiğlâl Uygulamalarında Kullanılan Yetim Malları 221
Sonuç 222
Kaynakça 224